
ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ҐРУНТОВИМ ПОКРИВОМ (ПОВЕРХНЕВИМ ШАРОМ) ЗЕМЕЛЬ

Стаття присвячена проблемам кримінально-правової охорони ґрунтового покриття (поверхневого шару) земель від незаконного заволодіння. Здійснено правовий аналіз об'єктивної сторони складу злочину, пов'язаного з незаконним заволодінням ґрунтовим покривом. Зроблено висновки, які можуть бути використанні в практичній діяльності правоохоронних органів та суду з питань відповідальності за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом земель.

Ключові слова: земельні ресурси, ґрунтовий покрив, поверхневий шар, історія розвитку, кримінально-правова охорона.

Статья посвящена проблемам уголовно-правовой охране почвенного покрова (поверхностного слоя) земель от незаконного завладения. Сделаны выводы, которые могут быть использованы в практической деятельности правоохранительных органов и суда относительно вопросов ответственности за незаконное завладение почвенного покрова земель.

Ключевые слова: земельные ресурсы, почвенный покров, поверхностный слой, история развития, уголовно-правовая охрана.

The article deals with the problems of criminal law protection of soil (surface layer) of land from misappropriation. The conclusions that can be used in the practice of law enforcement and the court on the issues of liability for the illegal seizure of land soil.

Keywords: land, soil cover, the surface layer, the history of development, the criminal-law protection.

Проблема охорони навколишнього природного середовища формувалась протягом багатьох десятиріч. Вона обумовлена нестримним розвитком науково-технічного прогресу, а також загальним зростанням кількості населення планети Земля. На всіх етапах свого розвитку людина була тісно пов'язана із оточуючим її світом – довкіллям. Останнім часом у зв'язку з формуванням високоіндустріального суспільства різко посилився негативний вплив людини на навколишнє природне середовище, значно

зріс обсяг такого втручання. Воно стало більш різноманітним за формами і вже зараз загрожує стати глобальною небезпекою для самої людини.

Актуалізація дослідження проблем кримінально-правової охорони земель, в тому числі і від погіршення їх якісного стану, пов'язана з виключною цінністю землі як соціоприродного екологічного феномену. Земля використовується для задоволення матеріальних, духовних, естетичних, пізнавальних, оздоровчолікувальних, рекреаційних, історико-культурних та інших потреб. Вона виступає основою формування природних та природно-антропогенних ландшафтів, базою розвитку національної економіки, сфери послуг тощо.

Окремі аспекти кримінально-правової охорони природних ресурсів, серед них і землі в загальному плані розглядалися В. І. Андрейцевим, Ю. С. Богомяковим, М. М. Бринчуком, Т. Д. Бушуєвою, В. П. Владимировим, С. Б. Гавришем, П. С. Дагелем, О. В. Дубовик, Є. Н. Жевлаковим, О. С. Колбасовим, С. М. Кравченко, У. Я. Крастиньшем, Н. О. Лопашенко, Ю. М. Ляпуновим, В. Л. Мунтяном, П. С. Матишевським, В. О. Навроцьким, В. В. Петровою, Л. Ф. Повеліціною, Б. Г. Розовським, Н. І. Тітовою, Ю. С. Шемшученком, Н. Г. Шимбарєвою, М. В. Шульгою, А. М. Шульгою та іншими фахівцями з кримінального права, екологічного права та кримінології.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні доцільності та належної обґрунтованості встановлення кримінально-правової заборони заволодіння ґрунтовим покривом земель, розробці науково обґрунтованих положень та рекомендацій щодо подальшого вдосконалення чинного законодавства, яке встановлює кримінально-правові засоби охорони земель від незаконного заволодіння поверхневим шаром земель та з'ясування шляхів підвищення його ефективності

Встановлення ознак об'єктивної сторони злочину є необхідною умовою правильної і точної кваліфікації вчиненого злочину, дозволяє робити висновки стосовно направленості дій винної особи, які мають на меті завдання шкоди землі як елементу довкілля та складової екологічної безпеки. Об'єктивна сторона злочинного заволодіння ґрунтовим покривом земель – це процес суспільно небезпечного і протиправного посягання на екологічну безпеку шляхом незаконного заволодіння ґрунтовим покривом

(поверхневим шаром) земель. Цей процес розглядається з точки зору послідовного розвитку тих подій і явищ, які починаються із вчинення злочинного діяння (дії або бездіяльності) і закінчуються настанням злочинного результату.

Об'єктивною властивістю суспільно небезпечного діяння виступає, як справедливо підкреслюється в літературі, його здатність заподіювати шкідливі зміни в об'єкті кримінально правової охорони [1, с. 127; 2, с. 92]. Це теоретичне положення підтверджується і кримінальним законодавством. Так, статтею 1 КК України визначається, що завданням чинного КК України є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Об'єктивна сторона – це зовнішня, видима сторона злочину, що підлягає безпосередньому сприйняттю, доступна для відтворення в ході розслідування і судового розгляду справи [3, с. 5-7]. Ознаками, притаманними об'єктивній стороні злочину, виступають суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, спосіб, знаряддя й засоби, а також обстановка вчинення злочину. Ці ознаки виділяють як основні та найбільш загальні при характеристиці зовнішнього прояву суспільно небезпечного посягання. Об'єктивна сторона невід'ємно поєднана з іншими елементами складу злочину, тому її необхідно розглядати у взаємозв'язку з ними. Вона є важливим показником ступеня суспільної небезпеки злочинного діяння, визначає характер заподіяної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони адже суспільно небезпечним діянням завдається шкода об'єкту кримінально-правової охорони. Саме об'єктивна сторона визначає, у чому проявляється злочин із зовні, яким чином суб'єкт досягає злочинної мети, за яких умов (місця, часу, обстановки) та за допомогою яких засобів та знарядь він вчинюється. Як зазначається у науці кримінального права, конкретний прояв того чи іншого акту злочинної поведінки неоднозначний і дуже різноманітний, а вичерпний перелік його об'єктивних ознак просто не можна навести через їх значну кількість [4, с. 69; 5, с. 34; 3, с. 8]. Виявлення і дослідження ознак

об'єктивної сторони дозволяє установити наявність складу злочину в діях осіб, правильно кваліфікувати вчинене, розмежувати скоєне діяння від інших злочинів. Саме ознаки об'єктивної сторони найбільш повно відображені в диспозиціях статей кримінального закону.

На відміну від об'єктивної сторони злочину, об'єктивну сторону складу злочину утворюють лише ті ознаки, які характеризують зовнішній акт злочинної поведінки, і передбачені нормою кримінального права. Кримінально-правова норма не містить і не може містити всю масу різноманітних ознак, характерних для кожного конкретного злочину. Це не будь-які ознаки, а ті з них, які розкривають сутність явища, дають можливість виявити об'єктивні закономірності реальної дійсності, що криються за цим явищем [5, с. 137; 3, с. 83; 6, с. 109; 7, с. 15-16]. Кримінальний закон при формулюванні об'єктивної сторони складів злочину в одних випадках передбачає її обов'язковими ознаками як суспільно небезпечне діяння, так і суспільно небезпечні наслідки, в інших – лише суспільно небезпечне діяння, залишаючи наслідки за межами складу.

Суспільно небезпечне діяння передбачене ст. 239-1 КК України сформульовано як незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель. Термін «заволодіння» використовується законодавцем досить часто, особливо це стосується тих злочинів, що пов'язані з вилученням майна (Розділ VI «Злочини проти власності») або предметів, які виступають джерелом підвищеної небезпеки (Розділ IX «Злочини проти громадської безпеки»).

«Заволодівати, – писав В. І. Даль, – значить захопити, взяти хитрістю або силою» [8, с. 561]. В українській мові слова «заволодівати», «заволодіти», означають: «1) Брати у своє володіння, привласнювати. 2) Опановувати, охоплювати кого-, що-небудь» [9, с. 287]. Заволодіти – значить «брати щось чи когось у своє розпорядження; захоплювати» [10, с. 689]. Заволодіння означає опанування ким-, чим-небудь в будь-який спосіб. Тобто це поняття є родовим, що охоплює собою безліч можливих способів. Тут виявляється загальний взаємозв'язок філософських категорій особливого й одиничного. Заволодіння може здійснюватися будь-яким способом, як-то шляхом: викрадення, одержання, утримання, обману, зловживання довірою та ін. Аналізуючи «заволодіння» слід

виділити його основні ознаки:

По-перше, використання законодавцем терміну «заволодіння» в контексті ст. 239-1 КК України вказує на незаконний характер зазначених дій, які здійснюються проти встановлених правил та вимог. Володіння певними предметами, благами в суспільстві забезпечується комплексом правових норм для підтримання громадського спокою, захисту прав та свобод людини. Порухення цих норм заподіює шкоду правоохоронюваним інтересам, суспільним відносинам, а тому має незаконний характер. До того ж, ст. 239-1 КК України прямо вказує як на незаконний характер самого заволодіння, так і на обов'язковість створення зазначеними діями загрози для життя, здоров'я людей чи довкілля. Якщо заволодіння здійснюється на підставі дійсного або уявного права винної особи на зазначений предмет, то мова може йти не про незаконне заволодіння ґрунтом, а про інші злочини проти довкілля, самоправство, службові порушення або взагалі про цивільний делікт.

По-друге, «заволодіння» у ст. 239-1 КК України може здійснюватися тільки шляхом активних дій. При розгляді злочинних посягань на власність загальноновизнаним є можливість скоєння «заволодіння» як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності, наприклад, шляхом незаконного утримання чужого майна (бездіяльність). Однак заволодіння поверхневим шаром передбачає необхідність відділення ґрунту від загальної складової поверхні землі, а тому потребує тільки активних дій. Вчинення даного злочину шляхом бездіяльності неможливе.

По-третє, заволодіння поверхневим шаром земель передбачає необхідність його фізичного вилучення (відділення) від загальної складової земель. Незаконне захоплення землі як певної природної системи або її незаконне утримання без фізичного вилучення (від'єднання) ґрунтового покриву може кваліфікуватися лише як самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 197-1 КК України) або шахрайство (ст. 190 КК України). Враховуючи специфіку такого предмету як земля, слід зазначити що відповідно до ст. 181 ЦК України земельні ділянки є різновидом нерухомого майна, а тому не можуть бути переміщені або викрадені у загальному сенсі цього слова. В більшості випадків можливе лише незаконне отримання прав на землю. В той же час, ґрунт є лише складовою частиною землі, який на відміну від останньої може

бути вилучений та переміщений у просторі. Таким чином, «заволодіння» у ст. 239-1 КК України передбачає активні дії у вигляді фізичного виділення частини земної поверхні, яка іменується поверхневим шаром земель (ґрунтом) і його переміщенням в інше місце.

По-четверте, «заволодіння» охоплює собою безліч форм, залежно від способу злочинного діяння: таємне відкрите, насильницьке заволодіння, шляхом обману або використання певних повноважень. Заволодіння як родове поняття, наприклад у злочинах проти власності, охоплює собою різні форми злочинного заволодіння: крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення, розтрата, заволодіння майном з використання службового становища. Враховуючи єдність форми та змісту у кримінальному праві слід погодитись з тим, що вказані способи заволодіння можуть бути притаманні незаконному заволодінню ґрунту в межах складу злочину, передбаченого ст. 239-1 КК України. В той же час, враховуючи той факт, що законодавець не наголошує на окремих особливостях вилучення поверхневого шару земель, а використовує загальний термін «заволодіння», слід припустити можливість кваліфікації за ст. 239-1 КК України незалежно від способу вилучення земельного покриву [11, с. 413]. При цьому слід зазначити, що спосіб заволодіння є факультативною ознакою зазначеного складу злочину і не впливає на кваліфікацію за ст. 239-1 КК.

Таким чином, *заволодіння* характеризується *незаконними діями спрямованими на фізичне вилучення ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель будь-яким способом* (відкрито, таємно, з застосуванням насильства або обману тощо).

Спосіб вчинення злочину представляє собою сукупність (систему) прийомів і методів, що використовуються при вчиненні злочину [12, с. 108]. Ці способи різноманітні. Найчастіше зустрічаються: фізичне насильство, психічне насильство (погроза насильством), обман, зловживання довірою, жорстокий чи особливо жорстокий спосіб, загально небезпечний спосіб та ін. Усі вони значною мірою визначають форму і зміст злочинного діяння, його інтенсивність і шкідливість. Нами вже зазначалося те, що спосіб є факультативною ознакою даного складу злочину. Тим не менш, в залежності від способу заволодіння ґрунтом може змінюватись кваліфікація злочинних дій винної особи. Заволодіння

може відбуватись таємно, відкрито, з застосуванням насильства або використанням обману чи службових повноважень. Враховуючи те, що спосіб заволодіння може визнаватись більш тяжким злочином, в окремих випадках необхідна кваліфікація за сукупністю злочинів.

Суспільно небезпечні наслідки можна визначити як шкоду (збиток), що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди. Наслідки злочину різноманітні і можуть мати місце в різних сферах: економіки, виробництва, прав людини, екології тощо [12, с. 116]. Вилучення поверхневого шару, основи родючості земель призводить до втрати екологічної, економічної та матеріальної цінності зазначеного об'єкту. В багатьох випадках така шкода є непоправною. На даний час не існує штучних можливостей відтворення ґрунту, земля без ґрунту не може виступати основою повноцінної господарської діяльності, власник не може використовувати в повному обсязі корисні властивості землі. Тим не менш, незважаючи на важливість такого природного ресурсу як земля, на думку законодавця, зазначене порушення потребує додаткових підстав для визнання його злочином. Відповідно до ст. 239-1 КК України злочинним є таке заволодіння ґрунтовим покривом, що створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля. Екологічна шкода, що виникає внаслідок заволодіння ґрунтовим покривом повинна викликати більш тяжкі наслідки, які пов'язані із заподіянням шкоди життю, здоров'ю людей, довкіл्लю. У роботі Шевченко Є. В. зазначена конструкція визначається як злочини з похідними наслідками. В таких злочинних діях обов'язково є два суспільно небезпечних наслідки: проміжний та похідний [13]. Проміжний (основний) – це наслідок, що безпосередньо утворюється внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння. На відміну від нього, похідний (додатковий) утворюється внаслідок розвитку основного наслідку, як додаткова шкода, що посилює загальну шкоду від вчинення злочину.

Крім того, слід звернути увагу на формулювання похідних наслідків, якими визнається не реальна шкода, а лише створення небезпеки. На відміну від фактичних наслідків, настання яких є обов'язковою ознакою матеріальних складів, створення небезпеки вказує лише на можливість їх настання.

У теорії кримінального права, наслідки, які настають через злочинну поведінку винної особи, прийнято поділяти на наслідки у вигляді реальної шкоди і наслідки у вигляді створення небезпеки заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Відповідні положення закріплені в кримінальному законодавстві України. Так, частиною 1 статті 239-1 КК України сформульована законодавцем як делікт створення небезпеки завдання шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. При скоєнні злочинного заволодіння поверхневим шаром земель вже відбуваються негативні зміни в об'єкті, тобто порушується якісний природний стан земель як елементу довкілля. При загрозі ж заподіяння шкоди людині або довкіллю порушується стан захищеності, безпеки всього довкілля, яке охороняється кримінальним законом, порушуються безпечні умови його функціонування. Саме тому створення реальної небезпеки життю та здоров'ю людей або довкіллю пов'язане з необхідністю встановлення його як факту об'єктивної дійсності. Іншими словами, вже при виникненні реальної можливості настання суспільно небезпечних наслідків забруднення або псування ґрунтового покриву земель відбуваються негативні зміни в об'єкті кримінально правової охорони. Подібна точка зору вже виказувалася в літературі [14, с. 48-49; 6, с. 24].

Можливість реального настання шкоди життю та здоров'ю людей чи довкіллю в результаті вчинення забруднення або псування ґрунтового покриву земель слід вважати самостійним видом екологічно небезпечних наслідків цього злочину. При цьому характер і масштаби можливих наслідків залежать не тільки від обсягу і характеру суспільно небезпечного діяння, а й тісно пов'язані із механізмом їх заподіяння.

Небезпека настання наслідків проявляється з моменту завершення дії та настання проміжних наслідків. Таким моментом слід вважати незаконне заволодіння ґрунтовим покривом. Загроза трансформується в реальні наслідки з моменту їх фактичного настання. При цьому треба враховувати характер їх опису в кримінально-правовій нормі, а також особливості самої фактичної шкоди. Саме ця обставина відрізняє некваліфіковане незаконне заволодіння поверхневим шаром земель від кваліфікованого.

Аналіз статті 239-1 КК України свідчить, що незаконне заволодіння поверхневим шаром земель вже містить абстрактну

загрозу настання відповідних наслідків. Але поряд з абстрактною загрозою існує і потенційна загроза настання таких наслідків. Остання характеризується тим, що може реально викликати шкоду, якщо порушення спеціальних правил не буде вчасно припинене.

Деякі вчені вважали, що для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення діяння, яке містить абстрактну можливість настання шкоди, недостатньо наявності лише абстрактної загрози [15, с. 126; 3, с. 8-15]. Уявляється, що при наявності абстрактної загрози погіршення якісного стану землі кримінальна відповідальність повинна виключатися. В цьому випадку відсутній юридично значущий необхідний причинний зв'язок.

Потенційна небезпека заподіяння шкоди життю, здоров'ю людей або довіклію зміненням якісного стану ґрунтового покриття земель в разі незаконного вилучення ґрунту – це дійсна реальна небезпека. Її характер дає підстави вважати, що почалися негативні зміни в хімічному, біологічному, фізичному та інших складових ґрунтового покриття земель. У зв'язку з цим реальна шкода людині чи довіклію може настати з великим ступенем імовірності. Це означає, що невтручання в ланцюг подій неминуче призведе до настання фактичних наслідків у вигляді масового захворювання населення, його загибелі, ушкодження всієї екосистеми тощо.

Треба зазначити, що проблема визначення ознак небезпеки заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони привертала увагу дослідників. На думку одних вчених, настання кримінальної відповідальності за поставлення в небезпеку можливе лише за наявності достатнього ступеня небезпеки [16, с. 28]. Іноді вважають, що кримінальна відповідальність можлива лише при злісному порушенні службовою особою відповідних приписів [17, с. 17-19]. Інша група вчених виходить з того, що кримінальна відповідальність за поставлення в небезпеку можлива тільки з урахуванням характеру та ступеня суспільної небезпеки, можливості заподіяння шкоди, на які впливають, по-перше, тяжкість порушення правил безпеки, а по-друге, психологічне ставлення до цього винної особи [18, с. 314; 19, с. 18-19]. Остання точка зору уявляється найбільш прийнятною, оскільки вона враховує всі чинники, які безпосередньо чи опосередковано впливають на

можливість притягнення до відповідальності за вчинення зазначеного діяння.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння поверхневим шаром земель настає лише у випадку, якщо останнє створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля. Однак така загроза повинна визнаватись реальною, а її встановлення обов'язковою умовою притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Таким чином, незаконне заволодіння ґрунтовим покривом повинно викликати два взаємопов'язаних наслідки: проміжний – екологічна шкода землі як основному природному ресурсу та похідний – шкода життю, здоров'ю або довкіл्लю. При цьому слід зазначити, що відносно довкілля мова йде про його широке тлумачення, яке включає в себе усі складові екологічної безпеки, а не тільки земельні ресурси. Це може бути шкода водним ресурсам, лісовим та іншим природним об'єктам.

На підставі викладеного слід зробити наступні висновки:

1. Заволодінням поверхневим шаром земель слід визнавати незаконні дії, спрямовані на фізичне вилучення ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель будь-яким способом (відкрито, таємно, з застосуванням насильства або обману тощо).

2. Склад розглядуваного злочину передбачає два види суспільно небезпечних наслідків: проміжний (основний) – екологічна шкода земельній ділянці, внаслідок фізичного вилучення ґрунтового покриву; похідний (додатковий) – створення загрози життю, здоров'ю людей або довкіл्लю.

3. Похідні наслідки у ст. 239-1 КК України сформульовані у якості потенційної загрози їх настання. Таким чином, для притягнення особи до відповідальності достатньо встановлення лише реальності загрози небезпеки, без її реального настання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів. – Х. : Вид. НУВС, 2001. – 383 с.
2. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 232 с.
3. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та. – 1977. – 216 с.
4. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. – М. : Юриздат, 1951 г. – 384 с.

5. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. – М. : Юрид. лит, 1972. – 352 с.
6. Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности. – М. : Госюриздат, 1958. – 220 с.
7. Михлин А. С. Последствия преступления. – М. : Юрид. лит., 1969 – 104 с.
8. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. В четырех томах. Т.3. – М. : Русский язык, 1982. – 555 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
10. Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах. Том.1. Укладачі: професор В. В. Яременко, кандидат філологічних наук О. М. Сліпущо. – К.: Аконіт, 2001. – 928 с.
11. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина/ Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
12. Кримінальне право України. Загальна частина // За редакцією професорів М. І. Божанова, В. В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ – Харків Юрінком Інтер – Право, 2002. – 410 с.
13. Шевченко Є. В. Злочини з похідними наслідками: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право, кримінологія; кримінально-виконавче право” / Є. В. Шевченко. – Х., 2001. – 21 с.
14. Кригер Г. А. Преступные последствия в структуре состава преступления // Соц. законность. – 1980. – С. 47 – 50.
15. Егоров Н. Д. Причинная связь как условие юридической ответственности // Сов. гос. и право. – 1981. – № 9. – С. 123 – 127.
16. Сахаров А.Б. Уголовно-правовая охрана безопасных условий труда в СССР. – М., 1958. – 187 с.
17. Щербина А. О. Ответственность за нарушение правил охраны труда // Сов. юстиция. – 1968. – № 13. – С. 17 – 19.
18. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. – Київ. – 2002. – 634 с.
19. Землюков С. В. Возможность причинения вреда – признак преступления // Правовые вопросы борьбы с преступностью на современном этапе. – Томск, 1989. – С. 18 – 19.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2014
